

**สภาพปัญหาและลู่ทางสนับสนุนเสรีภาพในการรวมตัวบนโลกออนไลน์เพื่อแสดงออก
เรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม¹**

**The Problems and Prospects on Supporting the Freedom of
Association Online to Express on the Natural Resource and
Environment Issues²**

ทศพล ทรรศนกุลพันธ์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Tossapon Tassanakunlapan

Faculty of Law, Chiang Mai University, 239 Huay Kaew Road, Muang District,
Chiang Mai, Thailand, 50200

E-mail: tossacurta@gmail.com

Received: March 7, 2019; Revised: June 23, 2019; Accepted: June 28, 2019

บทคัดย่อ

รัฐไทยมีบทบัญญัติกฎหมายที่ให้หลักประกันเสรีภาพในการรวมตัวและแสดงออกเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรทั้งในรัฐธรรมนูญและพันธกรณีสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี อย่างไรก็ตามก็ยังมีกฎหมายลำดับรองหรือมาตรการทางปฏิบัติบางประการสร้างอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มในโลกไซเบอร์เพื่อแสดงออกในประเด็นสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรจากกรณีศึกษาในไทยและต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการขับเคลื่อนขบวนการเรียกร้องสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่ใช้การรวมกลุ่มในโลกเสมือนเพื่อขยายพลังในการแสดงออกทางความคิดไปสู่สังคมอันอาจเป็นกลยุทธ์ที่นำมาปรับใช้การ

¹ บทความนี้สกัดจากวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาและลู่ทางสนับสนุนสิทธิในการรวมกลุ่มบนโลกไซเบอร์เพื่อแสดงออกในประเด็นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ซึ่งได้รับงบประมาณจากสถาบันพระปกเกล้า

² This article is extracted from the research project “The problems and prospects on supporting the right to associate in cyberspace for expression in the issues of natural resource and environment” which budget is supplied by King Prajadhipok's Institute

สนับสนุนกลุ่มได้แต่ก็ปรากฏกรณีที่รัฐจำกัดสิทธิหรือใช้มาตรการไม่เป็นคุณต่อการใช้เสรีภาพจนกลายเป็นผลร้ายต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน บทความวิจัยนี้ค้นพบบทเรียนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนยิ่งไปกว่านั้นการศึกษากฎหมายและมาตรการในต่างประเทศเชิงเปรียบเทียบยังทำให้สามารถเลือกรูปแบบหลักประกันสิทธิและกลไกคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมต่อการนำมาปรับใช้กับประเทศไทย

คำสำคัญ: เสรีภาพในการรวมตัว, โลกไซเบอร์, เสรีภาพในการแสดงออก, ทรัพยากรธรรมชาติ, สิ่งแวดล้อม

Abstract

The Kingdom of Thailand has adopted the freedom of association to express on the natural resource and environment issues within the Constitution and many obliged international human rights instruments. However, certain subsequence laws and administrative measures have created the obstacles to the freedom of association and expression of the people in cyberspace. These deterrents undermine the ability of people to struggle on natural resource and environmental issues. From case studies, in Thailand and abroad, the using of internet for creating common space or virtual community in order to amplify the voice of the vulnerable groups is possible in many directives. Moreover, some failure practices shown in many case studies, the tactics or counter-measures by State or Corporation, also described the hardship of the people in public participation process. Either best or bad practices could be recognized as a caution and lesson learnt for developing people participation in public realm. Furthermore, the comparative study on legal documents and enforcements from foreign countries may provide the alternative forms to construct the better insurance, for supporting the right to associate in cyberspace for expression in the issues of natural resource and environment, for the Thai State.

Key words: Freedom of Association, Cyberspace, Freedom of Expression, Natural Resource, Environment

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้บัญญัติเรื่องสิทธิในการรวมกลุ่มและแสดงออกโดยหมายรวมถึงพื้นที่ไซเบอร์ที่พลเมืองอาจใช้เป็นช่องทางรวมตัวกันเพื่อแสดงออกถึงความต้องการและจุดยืนในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโลกที่ปรับเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสารและมีการแลกเปลี่ยนสินค้าบริการและข้อมูลผ่านเทคโนโลยีข้อมูลสารตลอดเวลาในปริมาณมหาศาลโดยรัฐธรรมนูญได้สนับสนุนให้พลเมืองมีสิทธิในการรวมตัวกันและแสดงออกในช่องทางและวิธีการต่างๆ เว้นแต่มีขอบเขตจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะซึ่งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนั้นยังต้องการอธิบายในรายละเอียดและเงื่อนไขต่างๆ อีกมาก ทั้งยังมีปัญหาเดิมของระบบกฎหมายด้านการชุมนุมเนื่องจากมีอาจปรับใช้กับการรวมตัวในพื้นที่ไซเบอร์ที่ยังไม่ได้บังคับใช้กฎหมายเรื่องนี้โดยเฉพาะคงมีแต่พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะซึ่งใช้ในพื้นที่ทางกายภาพส่วนการชุมนุมในพื้นที่ไซเบอร์ยังต้องอาศัยบทบัญญัติกฎหมายดิจิทัลที่ค้างอยู่ในกระบวนการนิติบัญญัติหากมีการผลักดันกฎหมายและนโยบายส่งเสริมการรวมตัวและแสดงออกในโลกไซเบอร์ออกมาให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและมาตรฐานสากลในเรื่องนี้ก็จะสร้างผลดีทั้งในแง่การประกันสิทธิมนุษยชนของพลเมืองในยุคดิจิทัลและการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์อันเป็นหนทางไปสู่การสื่อสารสาธารณะร่วมกันอันเป็นรากฐานของสันติวิธีและยังเป็นการพัฒนาตลาดเศรษฐกิจดิจิทัลที่มีพื้นฐานจากเสรีภาพในการแสดงออกไปในคราวเดียวกัน

หากมีการสร้างนโยบายและกลไกส่งเสริมการรวมกลุ่มและแสดงออกจะส่งผลกระทบต่อการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) เมื่อประชาชนมีความมั่นใจว่าสิทธิของตนที่อยู่บนพื้นที่ไซเบอร์ได้รับการคุ้มครองก็จะรู้สึกปลอดภัย วางใจในการรวมกลุ่ม ถ้าทำกิจกรรมทางสิทธิพลเมืองและการเมืองต่างๆ ในพื้นที่ไซเบอร์มากขึ้น
- 2) ประเทศไทยเมื่อมีนโยบาย กฎหมายและกลไกคุ้มครองสิทธิในการรวมกลุ่มและแสดงออกที่ได้มาตรฐานสากลจะดึงดูดการมีส่วนร่วมของประชาชนจากหลากหลายกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีส่วนได้เสียเข้ามานำเสนอข้อมูลได้หลายมิติ
- 3) ผู้ประกอบการทางการเมือง 4.0 ไทยที่ต้องการนำเสนอข้อมูลเข้าไปยังตลาดศักยภาพสูงก็ต้องอาศัยข้อมูลจากกฎหมายข้างต้นหากประเทศไทยมีนโยบายคุ้มครองสิทธิและระบบ

กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศซึ่งไทยเป็นภาคีก็เสี่ยงจะเผชิญกับการประณามในประชาคมระหว่างประเทศและลดโอกาสการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศในประเด็นสาธารณะ

โดยการผลักดันเรื่องดังกล่าวหากเป็นผลสำเร็จจะสร้างผลกระทบต่อสังคมที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1) รัฐไทยมีมาตรการป้องกันการแทรกแซงและคุกคามในลักษณะทำลายการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศและสามารถสร้างความร่วมมือกับรัฐบาลต่างประเทศได้มากขึ้นและง่ายขึ้นเพราะมีหลักประกันสิทธิในการรวมกลุ่มและแสดงออกสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี

2) หน่วยงานที่ควบคุมและประมวลข้อมูลในประเทศฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือเพื่อรักษาความมั่นคงมีแนวทางในการปฏิบัติต่อการรวมกลุ่มและแสดงออกในพื้นที่ไซเบอร์อย่างชัดเจนมากขึ้นสามารถออกแบบได้ว่าจะประเมินความเสี่ยงและป้องกันภัยล่วงหน้าต่อฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างไรไม่ให้ละเมิดสิทธิประชาชน

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการผลักดันการปฏิรูประบบคุ้มครองเสรีภาพในการรวมกลุ่มและแสดงออกในพื้นที่ไซเบอร์ของประเทศไทยโดยอาศัยองค์ความรู้ที่ได้จากพันธกรณีระหว่างประเทศรวมถึงกรณีศึกษาในและต่างประเทศอันจะเป็นการเติมเต็มเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติและเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

1.สภาพปัญหาเบื้องต้นก่อนเข้าสู่การทำความเข้าใจเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวไซเบอร์

แม้ในปัจจุบันรัฐไทยจะมีกฎหมายและมาตรการทางปฏิบัติใดที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มในโลกไซเบอร์เพื่อแสดงออกในประเทศสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรบ้างแต่จากกรณีศึกษาในไทยและต่างประเทศมีบทเรียนที่พึงตระหนัก โดยการศึกษากฎหมายและมาตรการในต่างประเทศว่ามีบทบัญญัติและกลไกใดบ้างที่เหมาะสมต่อการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเพื่อนำมาปรับใช้ในรัฐไทยบทความนี้จึงมุ่งเสนอผลการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อ

1) สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบาย กฎหมาย และกลไกเฝ้าระวัง ป้องกัน และรับมือภัยคุกคามต่อการรวมกลุ่มและแสดงออกของชุมชนเสมือนบนพื้นที่ไซเบอร์โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเด็นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการถอดบทเรียนกรณีศึกษาการตรวจเฝ้าระวังแจ้งเตือน ช่วยเหลือ การละเมิดสิทธิบนพื้นที่ไซเบอร์ของต่างประเทศและภายในรัฐไทย

2) สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกเยียวยาสิทธิที่จำเป็นเมื่อประชาชนเผชิญสถานการณ์ละเมิดสิทธิโดยออกแบบกฎหมายและกลไกป้องกันการละเมิดสิทธิจากภาครัฐและเอกชนโดยใช้อำนาจโดยมีขอบจำกัดเสรีภาพในการรวมกลุ่มและแสดงออกของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญและกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคีอันเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถเพื่อพัฒนาสันติวิธีในยุคดิจิทัล

โดยสามารถนำไปเป็นแผนนิติบัญญัติในการพัฒนากฎหมาย ระเบียบ และกลไกบริหารจัดการพื้นที่ไซเบอร์ในยุคดิจิทัลระดับชาติซึ่งเป็นรากฐานในการก้าวไปสู่ประชาคมโลกของผู้ประกอบการทางการเมือง 4.0 ไทย

2. พรหมแดนความรู้ที่ปรากฏในบทความ

บทความที่พัฒนาจากงานวิจัยนี้มีขอบเขตในประเด็นการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนากฎหมายและนโยบายการรวมกลุ่มและแสดงออกของชุมชนออนไลน์ในประเด็นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกรอบของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 เพื่อนำไปสู่การสร้างแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงไซเบอร์ไทยผ่านการสนับสนุนเสรีภาพในการรวมกลุ่มและแสดงออกของพลเมืองไซเบอร์ไทยรวมถึงการสร้างระบบป้องกันการแทรกแซงและจำกัดสิทธิในการรวมกลุ่มและแสดงออกที่อยู่ในการควบคุมและสอดส่องโดยหน่วยงานรัฐไทย

เงื่อนไขของการวิจัยจะเริ่มต้นย้อนไปศึกษากฎหมายและนโยบายไทยที่จะออกมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มีผลบังคับใช้

กรณีศึกษาที่นำมาใช้วิเคราะห์จะประกอบไปด้วยการรวมกลุ่มและแสดงออกในประเด็นฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศรวมถึงคดีที่สำคัญในประเทศไทยที่สะท้อนถึงอุปสรรคทั้งหลายในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยในท้ายที่สุดจะมีการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านกฎหมายและนโยบายของต่างประเทศหรือพันธกรณีระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มและแสดงออกในประเด็นฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างแนวทางสนับสนุนการใช้สิทธิของพลเมืองสามารถมีส่วนร่วมตัดสินใจและตรวจสอบปฏิบัติการของรัฐและบริษัทที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

3. สถานการณ์ด้านสิทธิในการรวมกลุ่มและเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนและการควบคุมโดยรัฐในโลกไซเบอร์

หลังเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 ในสหรัฐอเมริกา³ อุตสาหกรรมเทคโนโลยีทหารและการรักษาความปลอดภัยกลับมามีคึกคัก เนื่องจากรัฐบาลทั้งหลายได้ฉวยใช้ “ความสะพรึงกลัว” ของประชาชนมาเป็นข้ออ้างในการเพิ่มอำนาจทางกฎหมายและกำลังอาวุธยุทธโธปกรณ์เพื่อต่อสู้กับผู้ก่อการร้าย

นักเคลื่อนไหวคนสำคัญระดับโลก Heidi Boghosian ผู้อำนวยการสถาบัน National Lawyers Guild แห่งสหรัฐได้นำเสนอผ่านหนังสือ *Spying on Democracy* เล่าประสบการณ์ที่ทำงานให้สมาคมนักกฎหมายที่จัดตั้งคู่ขนานไปกับสมาคมทนายความอย่างเป็นทางการว่านักต่อสู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชนทั้งหลายได้กลายเป็น “เป้าหมาย” ของหน่วยงานด้านความมั่นคงของรัฐในการเฝ้าจับตาดำเนินกิจกรรมทุกฝั้วโดยจัดผู้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเหล่านี้ว่าเป็น “กลุ่มเสี่ยงก่อความไม่สงบเรียบร้อย” หรือในบางครั้งก็จัดให้เป็น “กลุ่มเผด็จการวังคึกคักความมั่นคงของรัฐ” สืบเนื่องจากพวกเขาเหล่านั้นได้เคยออกมาแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐหรือจัดโครงการรณรงค์สิทธิพลเมือง เรื่อยไปถึงการชุมนุมเดินขบวนเพื่อแสดงพลังผลักดันประเด็นสาธารณประโยชน์ จนอาจกล่าวได้ว่ารัฐได้กระทำกับประชาชนผู้ตื่นตัวทางการเมือง เสมือนว่าเป็น “ผู้ก่อการร้าย” เนื่องจากได้ทุ่มงบประมาณและอาศัยวิธีการทางทหารและข่าวกรองเพื่อสอดส่องและย่อยสลายประชาสังคมและเครือข่ายมวลชนเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งในหลายครั้งพบว่าฝ่ายความมั่นคงได้มีความร่วมมือกับบริษัทเจ้าของเทคโนโลยีข่าวกรองและสารสนเทศเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์และจัดจ้างบุคลากรของบริษัทด้วยภาษีของประชาชนมาสอดส่องบุคคลที่มีได้เป็นภัยต่อสาธารณะเพียงแค่ว่าบุคคลเหล่านั้นคุกคามกลุ่มทุนทั้งหลายที่เห็นว่าประเด็นที่ผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชนเคลื่อนไหวอาจไปกระทบผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน⁴ เช่น ขบวนการยึดแหล่งธุรกิจการเงิน Occupy Wall Street เป็นต้น

³ เหตุการณ์ผู้ก่อการร้ายโจมตีเป้าหมายในอาณาเขตสหรัฐอเมริกาหลายจุดในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ.2001 ต่อมาในภายหลังมีการถกเถียงกันว่า ฝ่ายข่าวกรองสหรัฐรู้เบาะแสล่วงหน้าถึงแผนก่อการแต่ทำไมไม่อาจยับยั้งปฏิบัติการเหล่านั้น

⁴ Heidi Boghosian, *Spying on Democracy: Government Surveillance, Corporate Power and Public Resistance* (San Francisco: City Lights Books, 2013).

ความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ 9/11 กับเนื้อหาหนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนถึงการเลื่อนไถลของ “มาตรการต่อต้านก่อการร้าย” ทั้งหลายที่ได้กลายสภาพเป็นข้ออ้างครอบจักรวาลให้รัฐเพิ่มอำนาจทางกฎหมายและความชอบธรรมให้กับปฏิบัติการที่เสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ความกังวลของผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชนที่เสี่ยงภัยมีตจากรัฐได้ถูกแปลงอย่างกระฉ่างแจงออกมาในหลักฐานอย่างเป็นทางการของสหประชาชาติเมื่อมีจดหมายข่าวของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนสหประชาชาติต่อการแก้ไขกฎหมายต่อต้านก่อการร้ายของรัฐต่างๆ เช่น ล่าสุตกรณิราชาอาณาจักรสเปนกำลังแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาเพื่อต่อต้านการก่อการร้ายแต่ได้ให้นิยามที่คลุมเครือจนอาจนำไปใช้ในการลิดรอนสิทธิในการชุมนุมและความเป็นส่วนตัวของพลเมืองที่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองได้⁵

เนื่องจากฝ่ายความมั่นคงสเปนได้หยิบเอาเหตุการณ์สังหารหมู่ในยุโรป (กรณีกราดยิงสำนักพิมพ์ชาร์ลี เฮบโดในฝรั่งเศสที่มีการนำการ์ตูนล้อเลียนศาสดาในหนังสือพิมพ์และเผยแพร่ต่อทางอินเทอร์เน็ตไปทั่วโลก) หรือความกังวลสืบเนื่องจากพลเมืองสเปนไปเข้าร่วมกลุ่ม IS (Islam State) หรือ ISIS (Islam State of Iraq and Syria) รวมไปถึงการลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมายของชาวอัฟริกันตามพรมแดนเป็นข้ออ้างปิดบังเจตจำนงที่แท้จริงในการประสังค์จะควบคุมการชุมนุมของประชาชนที่ลุกฮือขึ้นต่อต้านนโยบายด้านเศรษฐกิจนับตั้งแต่เกิดวิกฤตการเงินในยุโรป โดยเฉพาะสเปนในปี 2011 เป็นต้นมา รัฐและฝ่ายความมั่นคงจึงฉวยโอกาสออกกฎหมายความมั่นคงฯ โดยอาศัยความหวาดหวั่นของสังคมมาบังหน้าความต้องการที่แท้จริง⁶ ซึ่งเป็นแนวโน้มที่รัฐอื่นเอาอย่างและลอกเลียนแบบกันอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่สหรัฐแสดงนำมาหลังเหตุการณ์ 9/11 เมื่อปี 2001

⁵ UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), “Press Release of Human rights experts,” UN, entry posted February 23, 2015, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15597&LangID=E> (accessed May 21, 2019).

⁶ “UN rights experts urge Spain to reject legal reform projects,” JURIST, entry posted February 23, 2015, <http://jurist.org/paperchase/2015/02/un-rights-experts-urge-spain-to-reject-legal-reform-projects.php> (accessed May 24, 2019).

ความกังวลขององค์กรนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) ต่อกระบวนการแก้กฎหมายต่อต้านการก่อร้ายฉบับใหม่ที่เสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

7

1) นิยามที่หละหลวมทำให้ฝ่ายปกครองอาจเหมาเอา “การชุมนุมโดยสันติ” ของสหภาพแรงงาน ขบวนการประชาชนต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรหรือพลเมืองชุมนุมคัดค้านการออกนโยบาย/กฎหมายของรัฐรวมเข้าไปด้วยในเหตุการณ์ “ภัยก่อการร้าย/ความไม่มั่นคง/ทำลายความสงบเรียบร้อย” ด้วย

2) รูปแบบกฎหมายการชุมนุมที่จำกัดสิทธิประชาชนเพิ่มอำนาจรัฐในการสอดส่อง รวมไปถึงตั้งเงื่อนไขให้ประชาชนขออนุญาตเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองก่อนชุมนุมล้วนทำลายรากฐานของ “เสรีภาพ” อย่างรุนแรง เพราะกลายเป็นสิ่งที่ประชาชนต้อง “ขออนุญาต” จากรัฐซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งและต้องการสะกดพลังประชาชนไว้

3) การห้ามประชาชนบันทึกภาพเจ้าหน้าที่เพื่อปิดบังความลับฝ่ายรัฐแต่ให้อำนาจรัฐทำบัญชีรายชื่อประชาชนและติดตามควบคุมแบบ “เปลือยชีวิต” ล้วนทำลายพื้นฐานของ “ความกล้า” ในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะและเพิ่ม “ความห้าวหาญ” ของเจ้าหน้าที่รัฐ

4) ในเชิงกระบวนการผลักดันร่างกฎหมาย พรรคฝ่ายขวานิยมและพรรคฝ่ายซ้ายสังคมนิยมต่างร่วมมือกันเซ็นกฎหมายชุดนี้ออกมาเพื่อว่าจะได้เป็นเครื่องมือในการควบคุมประชาชนที่อาจแสดงออกเป็นปฏิกิริยาต่อนโยบายทั้งหลายของรัฐ (ซึ่งเป็นช่วงปลายสมัยรัฐบาลปัจจุบันก่อนจะมีการเลือกตั้งทั่วไประดับประเทศที่มีพรรคทางเลือกใหม่ของมวลชนคือ Podemos ที่อาจเข้ามาคานอำนาจในรัฐสภาและยับยั้งการออกกฎหมายสกัดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง) กล่าวคือการทำเรื่องใหญ่ที่อาจกระทบต่อสิทธิประชาชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น ประชาพิจารณ์ ประชามติหรือเป็นนโยบายที่ใช้หาเสียงเพื่อตัดสินกันด้วยมติของประชาชนผ่านการลงคะแนนเลือกตั้ง เป็นต้น แทนที่จะทำโดยรัฐสภาที่เผชิญปัญหาวิกฤตศรัทธาและอาจกลายเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งที่ใกล้จะมาถึง

⁷ “Spain: New counter-terrorism proposals would infringe basic human rights,” AMNESTY INTERNATIONAL, entry posted February 10, 2015, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/02/spain-new-counter-terrorism-proposals-would-infringe-basic-human-rights/> (accessed May 24, 2019).

การแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการชุมนุมสาธารณะและการมีส่วนร่วมของพลเมืองทางการเมืองจึงเป็นเรื่องใหญ่ระดับโลกเมื่อมองย้อนกลับไปที่รัฐไทยอาจมีการอ้างกรณีสเปนผิด ๆ ว่าประเทศในยุโรปยังออกกฎหมายใหม่ในลักษณะพระราชบัญญัติความมั่นคงหรือกฎอัยการศึก ฯลฯ เฉกเช่นกรณีสหรัฐออกรัฐบัญญัติ Patriot Act ซึ่งแท้ที่จริงแล้วสเปนมิใช่การออก "กฎหมายความมั่นคง" แยกออกมาแต่เป็นการแก้ประมวลกฎหมายอาญาเพิ่มเรื่องเกี่ยวกับการต่อต้านก่อการร้าย "The Penal Code, regarding crimes of terrorism."⁸ ซึ่งมีหลายส่วนจำกัดสิทธิในการรวมกลุ่มเพื่อแสดงออกของประชาชนบนพื้นที่ไซเบอร์อันอาจทำลายการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นสาธารณะอย่างกว้างขวาง

หากลองค้นข้อมูลเข้าไปลึกๆ ว่ากฎหมายเกี่ยวกับ "ความมั่นคง" ทั้งหลายออกมาแล้วใครจะได้ประโยชน์หรือใครเป็นคนริเริ่มผลักดันโดยทั่วไปมักจะคิดว่าเป็นกองทัพหรือหน่วยงานด้านข่าวกรองความมั่นคงภายในที่ต้องการอำนาจเพื่อปฏิบัติการตามอำเภอใจแต่หนังสือ *Spying on Democracy* กล่าวไว้ในบทที่ 1, 2 และ 5 ซึ่งแสดงเชื่อมโยงบทบาทของบริษัทในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับการนำยุทธวิธีด้านข่าวกรองมาปรับใช้ในงานวิจัยข้อมูลทางธุรกิจและการทำโฆษณาประชาสัมพันธ์แบบสงครามจิตวิทยาชวนเชื่อโดยอาศัยการส่งคนหรือแฝงฝังเทคโนโลยีเข้าไปดูข้อมูลจากประชาชน⁹ ทั้งที่เป็นผู้บริโภคหรือผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชน ทั้งหมด

หลักฐานทั้งหลายทำให้เห็นว่าปฏิบัติการจารกรรมแบบหน่วยข่าวกรอง/สายลับนั้นเป็นยุทธวิธีที่ใช้กันอยู่ทั้งในภาครัฐและเอกชน คือการใช้เทคโนโลยีและยุทธวิธีทั้งหลายผ่านการผลักดันกฎหมายออกมารับรองเพื่อให้รัฐและบริษัทใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือแย่งชิงทรัพยากรหรือควบคุมพื้นที่สาธารณะร่วมด้วยเสมอ

สถานการณ์ในไทยและสหรัฐอเมริกาหรือในอีกหลายประเทศจะเห็นชัดว่าชุมชนผู้ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมโดนรุกเต็มรูปแบบจากหน่วยงานความมั่นคงหรือแม้กระทั่งหน่วยงานด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นเจ้าของพื้นที่ทั้งหลายได้กระจายไปทุกพื้นที่ซึ่งกลุ่มทุนจ้องทองจ้องแร่ จ้องถ่านหินหรือจะสร้างโครงการใหญ่หากลองไปค้นชื่อกรรมการบริษัทหรือที่ปรึกษากลุ่มทุนเหล่านั้นดูจะ

⁸ Pedro Águeda, "Spain: New list of terrorists according to PP and PSOE penal code reform," X-PRESSED, Entry posted February 3, 2015, http://www.x-pressed.org/?xpd_article=spain-new-list-of-terrorists-according-to-pp-and-psoe-penal-code-reform (accessed May 24, 2019).

⁹ Heidi Boghosian, *Spying on Democracy: Government Surveillance, Corporate Power and Public Resistance*, (San Francisco: City Lights Books, 2013), Chapter 1, 2 and 5.

เป็นประโยชน์ต่อการศึกษายสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและกลุ่มทุนอย่างแจ่มชัดในสเปน กฎหมายด้านการรัยก็ออกมาเพื่อควบคุมการใช้ถนนหรือพื้นที่สาธารณะนี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ อย่างหนักว่าจะเป็นเครื่องมือของรัฐและกลุ่มทุนในการทำลายการชุมนุมของคนต้านนโยบาย เศรษฐกิจและไล่คนเร่ร่อนตามท้องถนนและพื้นที่สาธารณะไปในคราวเดียวกัน¹⁰ การรณรงค์ใน ต่างประเทศที่ว่า "การชุมนุมโดยสันติมิใช่การก่อการร้าย/ภัยต่อสาธารณะ" จึงมีพลังยิ่งเพราะ ประชนตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของสังคมที่ได้รับการปกป้อง “ความเป็นส่วนตัว” เพราะเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของ “ความกล้าและมั่นใจ” ในการเข้าไปมีส่วนร่วม ทางการเมืองโดยมิต้องหวั่นว่าจะโดนตามล่าต่อมาภายหลัง

ในรัฐที่ฝ่ายความมั่นคงและกลุ่มทุนบริษัทเข้าครอบงำ เช่น สหรัฐอเมริกาหลังเหตุการณ์ 9/11 หรือแม้กระทั่งประเทศไทยหลังวิกฤตทางการเมืองจึงเป็นสถานการณ์ที่ฝ่ายความมั่นคงของ รัฐและบริษัทเผด็จการคอยเพื่อจะหาช่องในการโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนคล้อยตามด้วยการ อาศัยอำนาจในสถาบันทางการเมืองต่างๆ และการโฆษณาเพื่อข้อมูลด้านเดียวแล้วผลักดัน กฎหมายออกมาเอื้อหน่วยงานงานด้านความมั่นคงของรัฐและอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มทุน โดยเฉพาะบริษัทเจ้าของเทคโนโลยีที่ให้ความร่วมมือด้านเทคโนโลยีข่าวกรองกับรัฐในกรณีการ ผลักดันชุดกฎหมายเศรษฐกิจดิจิทัลและความมั่นคงไซเบอร์ของประเทศไทยปี พ.ศ.2557 ก็มี บริษัทจำนวนหนึ่งหนุนหลังให้ผลักดันออกมาแต่เนื่องจากกลไกต่างๆ ของรัฐอยู่ในภาวะ รัฐประหารเนื้อหาของกฎหมายจึงโน้มเอียงไปทาง “รักษาความมั่นคงของรัฐ” มากไปจนกลุ่มทุน สถาบันการเงิน สถานพยาบาลและธุรกิจประกันภัยและผู้ประกอบการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งหลายต้องเรียกร้องให้กลับมาสร้าง “ความมั่นคงของการประกอบธุรกิจของบริษัท”¹¹ และสร้าง ความ “มั่นใจ” ให้ผู้บริโภค

กล่าวโดยสรุปความสมดุลระหว่างการสร้างความมั่นใจให้พลเมืองด้วยการปกป้องสิทธิ ความเป็นส่วนตัวกับการให้อำนาจรัฐในการสอดส่องเพื่อป้องกันภัยผ่านเทคโนโลยีของรัฐและ บริษัทจึงเป็นวาระสำคัญทุกยุคทุกสมัยและสังคมต้อง “จับตามอง” มิให้ดุลแห่งอำนาจ

¹⁰ Pedro Águeda, “Spain: New list of terrorists according to PP and PSOE penal code reform,” X-PRESSED, Entry posted February 3, 2015, http://www.x-pressed.org/?xpd_article=spain-new-list-of-terrorists-according-to-pp-and-psoe-penal-code-reform (accessed May 24, 2019).

¹¹ “เอกชนขอมีส่วนร่วมออกม.ลูก จัปตาตั้งบอร์ดไซเบอร์-คุ้มครองข้อมูล,” Prachachat, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2562, <https://www.prachachat.net/ict/news-295457> (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2562).

เคลื่อนย้ายไปจนไม่อาจปกป้องตัวเองให้รอดพ้นภัยจากการคุกคามทั้งในที่ลับและที่แจ้งนี้คือสถานการณ์ในอนาคตอันใกล้ที่สังคมไทยควรตระหนักและจับตามองทิศทางของรัฐและบริษัทในระดับสากลแต่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและมีความจำเป็นเร่งด่วนในประเทศไทยที่ต้องได้รับการแก้ไขจะได้เจาะลึกต่อไปในหัวข้อที่ 5 โดยในหัวข้อที่ 4 จะกล่าวถึงหลักการพื้นฐานที่สร้างหลักประกันสิทธิให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้เสรีภาพบนพื้นที่ไซเบอร์เพื่อเรียกร้องสิทธิในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียก่อน

4. มาตรการทางกฎหมายที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการใช้สิทธิของพลเมือง

ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มีมติจัดตั้งโครงการเฉพาะด้านทางสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยมติของที่ประชุม (General Assembly Resolution) ที่ 2997¹² ขึ้นเป็นองค์การที่ดูแลเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยตรงนามว่าโครงการสิ่งแวดล้อมของสหประชาชาติ (United Nations Environmental Program - UNEP) มติได้กำหนดกลไกโดยรวมของรัฐ เช่น การจัดตั้งหน่วยงานคุ้มครองสิ่งแวดล้อมรวมถึงการกำหนดนโยบายรวมถึงการจัดการด้านงบประมาณด้วยการผลักดันของแต่ละประเทศในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ขยายขอบเขตไปสู่กฎหมายระหว่างประเทศ ข้อตกลงระดับสากลร่วมกันได้เริ่มนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970s เป็นต้นมา¹³ โดยหลักการพื้นฐานที่เชื่อมโยงแนวความคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิมนุษยชน คือ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Healthy Environment) ที่รับรองเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่จะมีเสรีภาพอย่างเสมอภาคในการมีสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดี และมี ศักดิ์ศรี¹⁴ (Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being)

นอกจากนี้ยังมีของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Office of the High Commissioner for Human Rights – OHCHR) ดูแลด้านสิทธิในสิ่งแวดล้อมอันเป็น

¹² UN, GA Res.2997, (New York: 1972).

¹³ United Nations, *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*, (Stockholm: 1972).

¹⁴ United Nations, *Charter of the United Nations*, (New York: (1945, 1UNTS XVI.

หลักประกันสิทธิในคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดี กินดี สวัสดิการ และสุขภาพอนามัย¹⁵ และเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งที่มีการตั้งผู้ตรวจการพิเศษสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเข้ามาสังเกตการณ์และตรวจสอบถึงสถานการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนอื่นอย่างแยกมิได้

เมื่อผนวกกับสิทธิในเชิงกระบวนการอย่างสิทธิชุมชนอันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในบริบทโครงสร้างทางอำนาจในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันการรวมศูนย์อำนาจหรือการครอบงำทางวัฒนธรรมโดยใช้วัฒนธรรมเดียว สิทธิชุมชนจึงเป็นการต่อสู้เพื่อปรับสัมพันธ์ทางอำนาจสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้ชุมชนให้เกิดความเป็นธรรมและเคารพในความหลากหลายโดยท้องถิ่นมีเสรีภาพในการกำหนดกติกา วิถีชีวิต เศรษฐกิจและแบบแผนการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของตน ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยนโยบายของสิทธิชุมชนดังกล่าวจึงมีความลึกซึ้งกว้างขวางกว่า คำว่า “การกระจายอำนาจ” “การมีส่วนร่วม” “ประชาสังคม” และ “ธรรมรัฐ” ซึ่งเป็นคำที่รัฐหยิบมาใช้โดยขาดจิตวิญญาณเพื่อประชาชนและชุมชนอย่างแท้จริง¹⁶

นับแต่การปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศก็ปรากฏชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) ขึ้นเป็นชุมชนรูปแบบใหม่ที่เกิดมาพร้อมกับเทคโนโลยีสื่อสารจึงไม่จำกัดอยู่กับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แต่มีเครือข่ายที่เชื่อมโยงสื่อสารกันได้โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารประสบการณ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น เครือข่ายทางวิทยุ หรือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น จึงเป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศซึ่งมีลักษณะเปิดกว้างให้กับสมาชิกทุกประเภทเป็นชุมชนที่ไร้พรมแดน¹⁷

ประชาชนผู้รวมตัวกันเพื่อแสดงออกในประเด็นสาธารณะหรือในทางทฤษฎีที่เรียกว่า “กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดัน”¹⁸ ถือเป็นภาพสะท้อนของการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการแสดงออกซึ่งความต้องการของตน (Freedom of Expression) ที่มาควบคู่กันกับสิทธิในการ

¹⁵ UN General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, (New York: (1945, 217 A (III)).

¹⁶ กลุขญา บุญชัย, ประชาสังคม: พื้นที่สาธารณะที่ประชาชนจัดการกันเอง, (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2542).

¹⁷ อานันท์ กาญจนพันธุ์, *พลวัตในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544).

¹⁸ อภิญา รัตนมงคลมาศ, รศ.ดร., “กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดัน,” เอกสารการสอนชุดวิชาสถาบันและ กระบวนทางการเมืองไทย หน่วยที่ ๑๒ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547), หน้า 192-195.

ชุมนุม (Right to Assembly) หรือการรวมตัวสมาคม (Freedom of Association) ของตนเอง อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงอาจกล่าวได้ว่าการแสดงออกด้วยวิธีการชุมนุมหรือรวมกลุ่มบน “พื้นที่สาธารณะ” (public space) เป็นพื้นที่แห่งการแสดงออกซึ่งเจตจำนงของมวลชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยในอันที่จะเป็นเครื่องสะท้อนสังคมและกระตุ้นเตือน “รัฐบาล” ผู้กำหนดนโยบายแห่งรัฐอันส่งผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของประชาชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดสรรทรัพยากรและรักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามกฎหมายและคำนึงถึงสิทธิในคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชน

พันธกรณีระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในการรวมกลุ่มนั้น ได้แก่ กฎบัตรสหประชาชาติ (Charter of the United Nations) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right-UDHR) อันเป็นตราสารหลักแห่งกฎหมายสิทธิมนุษยชนและตราสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในการรวมกลุ่มโดยตรง ได้แก่ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Right - ICCPR)

เมื่อล่วงเข้าสู่ยุคดิจิทัล สหประชาชาติได้คำนึงถึงความจำเป็นในการสร้างหลักประกันที่เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 โดยสนับสนุนให้มีเวทีการประชุมร่วมกันระหว่างรัฐบาลต่างๆ เพื่อสร้างกำหนดนโยบายร่วมเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและหลักการสำคัญสำหรับการกำกับโลกอินเทอร์เน็ตให้บรรลุเป้าหมายนั้นสิทธิของพลเมืองในยุคดิจิทัลนั้นได้รับการพัฒนาต่อยอดจากหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนสากลโดยมีองค์กรจำนวนมากที่ผลักดันสิทธิดังกล่าว เช่น องค์การสหประชาชาติ (UN) กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) สภายุโรป (Council of Europe) แนวทางด้านสิทธิในคู่มือฉบับนี้อ้างอิงจากกฎบัตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและหลักการพื้นฐานสำหรับอินเทอร์เน็ต (Charter of Human Rights and Principles for the Internet) โดยหลักการที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตของบทความนี้ได้แก่¹⁹

หลักที่ 4. รับรองเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในการรวมกลุ่มในโลกไซเบอร์โดยบุคคลสามารถส่งข้อมูลและแสวงหาข้อมูลจาก/ด้วยอินเทอร์เน็ตได้อย่างเสรี รวมถึงมีสิทธิในการ

¹⁹ International Governmental Forum (IGF) and Internet Rights and Principles Coalition, *The Charter of Human Rights and Principles for the Internet: UN Internet Governance Forum*, (.2014)

รวมตัวกันบนโลกไซเบอร์หรือใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการติดต่อรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมหรือวัตถุประสงค์อื่นใด และ

หลักที่ 5. รับรองสิทธิในความเป็นส่วนตัวและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลโดยยืนยันว่าบุคคลจะปลอดภัยจากการถูกสอดส่องและแทรกแซงสามารถใช้เทคโนโลยีเข้ารหัสเพื่อความปลอดภัยและรักษาความเป็นส่วนตัวในโลกไซเบอร์ได้ นอกจากนี้ยังได้รับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลบุคคลสามารถควบคุมการเก็บ การกัก การประมวล การเปิดเผย การทำลายข้อมูลส่วนบุคคลของตนได้

แม้หลักการเหล่านี้จะยังไม่มีผลผูกมัดรัฐให้ปฏิบัติตามในลักษณะพันธกรณีทางกฎหมายโดยตัวตราสารนี้เองแต่เนื้อหาของ “กฎบัตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและหลักการพื้นฐานสำหรับอินเทอร์เน็ต” นี้ก็ได้รับรวบรวมมาจากพันธกรณีสิทธิมนุษยชนที่ผูกพันรัฐไทย เช่น กติกาสิทธิพลเมืองและการเมืองในฐานะภาคีและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ไทยเป็นรัฐสมาชิกองค์การสหประชาชาตินั่นเอง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้รับรองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังต่อไปนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการตามมาตรา 59 ซึ่งกำหนดให้รัฐเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองโดยจัดให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้อย่างสะดวกและในมาตรา 58 วรรคที่สองได้มีการกำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการซึ่งอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิของบุคคลและชุมชนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม โดยในมาตรา 43 ได้กำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนหมายถึงรวมถึงสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการดังกล่าวด้วย

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วยมาตรา 25 ซึ่งกำหนดให้ประชาชนผู้ถูกละเมิดสิทธิในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 43 สามารถยกเอาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นต่อสู่ทางศาลได้ นอกจากนี้ใน

รัฐธรรมนูญยังกำหนดหน้าที่ของรัฐไว้ในมาตรา 51 ว่าหากรัฐไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการเรื่องสิ่งแวดล้อม ประชาชนและชุมชนสามารถติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

จากบทวิเคราะห์ข้างต้นจะเห็นว่ามีความหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคีให้หลักประกันสิทธิแก่ประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (de jure) อีกทั้งยังให้หลักประกันเพิ่มเติมในสิทธิเชิงกระบวนการอื่นๆ อันเป็นที่มาของการบรรลุเป้าหมายการมีสิทธิดำรงชีพในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพดี อาทิ สิทธิในการรวมกลุ่ม ชุมชน เสรีภาพในการแสดงออกและการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวไปจนถึงข้อมูลส่วนบุคคลให้ประชาชนมีความมั่นใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยปราศจากการคุกคาม อย่างไรก็ตามการปฏิบัติจริง (de facto) ของรัฐในสถานการณ์ต่างๆ ยังแสดงให้เห็นถึงความด้อยสิทธิในหลายมิติอันเนื่องมาจากการปฏิบัติที่ไม่ได้มาตรฐานดังจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

5. บทเรียนจากกรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวออนไลน์ในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แม้ในบริบทของเศรษฐกิจการเมืองโลกที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่กำลังแผ่อิทธิพลส่งเสริมให้รัฐและบรรษัทร่วมกันฉวยใช้ฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยแปลงทรัพยากรร่วมของมวลมนุษยชาติให้กลายเป็นสินทรัพย์เพื่อการผลิตและซื้อขายแลกเปลี่ยนในระบบตลาด ยิ่งไปกว่านั้นความสามารถของรัฐประชาชนหรือภาคประชาสังคมในประเทศต่างๆ ที่มีความเข้มแข็งไม่เท่ากันก็ย่อมส่งผลให้อำนาจต่อรองเพื่อสร้างจุดประนีประนอมที่แตกต่างกันไปด้วย เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามกับประเทศพัฒนาแล้วย่อมเห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจน นั่นคือพลเมืองในประเทศทั้งสองกลุ่มมีการให้ความสนใจในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในน้ำหนักที่ไม่เท่ากัน ยิ่งไปกว่านั้นขบวนการเคลื่อนไหวบนพื้นที่ออนไลน์ปัจจุบันอาจเป็นประโยชน์ต่อคนบางกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้เครื่องมือดิจิทัลหรือเข้าถึงข้อมูลในโลกออนไลน์เท่านั้น หากไม่เพิ่มการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องมือและช่องทางสื่อสารให้เป็นประโยชน์รวมถึงการประกันสิทธิในการรวมกลุ่มแสดงออกในพื้นที่สาธารณะอย่างโลกโซเชียลโดยมิต้องกังวลว่าจะถูกล่วงละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวเพราะรัฐได้ให้หลักประกันสิทธิต่างๆ รวมถึงคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลอย่างเข้มแข็งแล้ว

จากการถอดบทเรียนขบวนการเคลื่อนไหวในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในไทยพบว่าการเคลื่อนไหวมักเริ่มจากการผลกระทบของโครงการที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่มีลักษณะรุกไล่ประชาชนกลุ่มเสี่ยงเช่น ชาวบ้านในท้องถิ่น ชนเผ่าชาติพันธุ์ในพื้นที่ชนบทหรือป่า หรือโครงการของหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เดินหน้าได้อย่างราบรื่น โดยผ่านอำนาจจากกระทรวง กรม กองทัพ รัฐบาล โดยถือเอาทรัพยากรร่วม เช่น ที่ดิน ป่าสงวน เขตอุทยานแห่งชาติเป็นทรัพย์สินราชการและมีการใช้อำนาจขออนุญาตใช้ที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย²⁰ นำไปสู่การใช้ชุมชนโซเชียลในการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลไปจนถึงการรณรงค์กำหนดการจัดกิจกรรมร่วมกันในโลกจริงอันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างโลกโซเชียลกับโลกจริง สะท้อนให้เห็นพลังของการชุมชนโซเชียลที่สามารถขับเคลื่อนขบวนการไปทำกิจกรรมในโลกจริง หรืออาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโลกจริง เช่น ปรับโครงการ ปฏิรูประบบกฎหมาย หรือเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ หรือทำให้บริษัทเอกชนต้องสร้างภาพลักษณ์องค์กรใหม่ไปพร้อมกับการดำเนินกิจการให้สอดคล้องกับพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม²¹ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือตัวแทนจากหน่วยงานรัฐและเอกชนมักไม่มาเจรจาตามนัดกับกลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมและเลื่อนกำหนดการออกไปอย่างไม่มีกำหนดอีกทั้งยังเตรียมฟ้องตบปากผู้เกี่ยวข้องที่เผยแพร่ข้อมูลในโซเชียลเน็ตเวิร์ค²² ยุทธศาสตร์หลักของทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนในไทยคือการยึดพื้นที่ข่าวโดยทำให้ฝ่ายตรงข้ามหวาดกลัวโดยเลือกใช้ยุทธวิธีฟ้องตบปากเพื่อสะกดการแสดงออกของประชาชนและภาคประชาสังคม

อุปสรรคสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชน (SLAPP - Strategic Lawsuit Against Public Participation) ซึ่งหมายถึงการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการสาธารณะ

²⁰ “ลุ่น! ปมสร้างบ้านพักตุลาการ ยุติหรือไม่ จ่อ นำเข้าที่ประชุม,” Thairath, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2561, https://www.thairath.co.th/content/1248819#cxrecs_s (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

²¹ “ประกาศเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ เรื่องช่องทางสื่อสารอย่างเป็นทางการ,” Facebookเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2561, <https://www.facebook.com/lovedoisuthep/photos/a.237478120337539.1073741829.237243290361022/279279542824063/?type=3&theater> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

²² “ผู้ฟ้องตั้งฉายา “หมู่บ้านป่าแห้ว” เชิงดอยสุเทพ-ปุย,” Thai PBS NEWS, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2561, <https://news.thaipbs.or.th/content/271396> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

หรืออาจเรียกว่า “การฟ้องคดีเพื่อปิดปาก” หรือ “การแกล้งฟ้อง” คดีประเภทนี้จะแตกต่างจากคดีทั่วไปตรงที่ผู้ฟ้องได้ฟ้องคดีเพียงเพื่อขู่อีกฝ่ายให้กลัวหรือทำให้เกิดภาระมากมายจนหยุดการกระทำหรือแกล้งขัดขวางยับยั้งการใช้สิทธิเสรีภาพของอีกฝ่าย โดยถ้อยคำข้างต้นพ้องกับคำว่า slap ในภาษาอังกฤษซึ่งมีความหมายว่า “ตบ” ทำให้เห็นได้ว่าการฟ้องคดีที่มีลักษณะเป็น SLAPP ก็เหมือนเป็นการตบคนด้วยกฎหมายนั่นเอง²³

บทเรียนจากกรณีศึกษาทั้งในไทยและต่างประเทศก็สะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการสร้างมาตรการป้องกันมิให้รัฐหรือบริษัทเลี่ยงการถูกตรวจสอบด้วยการฟ้องหมิ่นประมาทประชาชนหากเปรียบเทียบกับในต่างประเทศเมื่อมีการดำเนินคดีเพื่อยับยั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ (SLAPP) ก็มีความพยายามเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาที่คือกฎหมาย Anti-Slapp ของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกามีได้ห้ามโจทก์ฟ้องคดีเพื่อยับยั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะแต่ได้กำหนดมาตรฐานพิเศษเพื่อรักษาไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะ (special motion to strike) โดยการเปิดช่องให้จำเลยขอยุติการดำเนินคดีอย่างรวดเร็วและกำหนดภาระให้โจทก์ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายและค่าทนายให้กับจำเลย²⁴ แต่เมื่อดูคดีที่เกิดขึ้นในประเทศไทยการบังคับใช้กฎหมายเพื่อตบปากประชาชนปรากฏในหลายรูปแบบ ตัวอย่างเช่น กรณีของสำนักข่าวภูเก็ตวอนซึ่งถูกฟ้องความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 และ 328 และนำเข้าข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ ตามมาตรา 14(1) ของพระราชบัญญัติการทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ โดยผลสะท้อนของคตินั้นรุนแรงถึงขั้นยึดพาสปอร์ตของบรรณาธิการสำนักข่าวภูเก็ตวอนชาวออสเตรเลียทำให้ไม่สามารถเดินทางไปหาพ่อที่ป่วยอยู่ต่างประเทศได้²⁵

โดยทั่วไปสิทธิในการฟ้องคดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพหรือให้สิทธิเรียกร้องความเป็นธรรมและประชาชนทุกคนมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่จะฟ้องร้องผู้ที่ทำให้เรา

²³ ธีรวัฒน์ ขวัญใจ และ อลิสา บินดุส๊ะ, “SLAPP: ปฏิบัติการปิดปากคนด้วยกฎหมาย”, ประชาไทนำข้อมูลขึ้นเมื่อ , วันที่ 12 กันยายน 2561, <https://prachatai.com/journal/76554/04/2018> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

²⁴ “การฟ้องหมิ่นประมาท: จุดสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์ส่วนรวม”, TDRI, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2559, <https://tdri.or.th/2016/06/trf-antislaplaw/> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

²⁵ “ภูเก็ตวอน คดีบรรทัดฐานของเสรีภาพสื่อกับมาตรา 14(1)”, iLaw, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2557, <https://freedom.ilaw.or.th/computerrelatedcrimechargeonphuketwan> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

เสียหายได้ แต่ทว่าปฏิบัติการตบปากด้วยกฎหมายกลับมีจุดมุ่งหมายที่ต่างออกไปโดยการฟ้องคนในลักษณะตบปากไม่ได้ต้องการความเป็นธรรมแต่ต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือหยุดกลุ่มคนหรือบุคคลที่ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ให้มีภาระทางกฎหมายซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายจำนวนพอสมควรในการต่อสู้คดี ทั้งนี้ฐานความผิดที่นิยมใช้ส่วนมากก็คือ การฟ้องหมิ่นฐานประมาทแต่ในบางประเทศก็อาจจะนำกฎหมายอื่นๆ อย่างเช่นกฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคงมาใช้ด้วย²⁶

กลุ่มที่มักตกเป็นผู้ถูกฟ้องหรือจำเลยในคดีฟ้องตบปาก คือ ปังเจกบุคคลทั่วไป ภาคประชาสังคม องค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐซึ่งได้ปฏิบัติการเคลื่อนไหวคัดค้านการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มบริษัทหรือผู้มีอำนาจรัฐโดยกิจกรรมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) และในการฟ้องปิดปากก็ทำให้ผู้ตกเป็นเหยื่อต้องเสียเวลาทั้งทรัพยากรต่างๆ ไปจำนวนมากในระหว่างการต่อสู้ในชั้นศาล การฟ้องปิดปากจึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งในการจะดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหวคัดค้านของผู้ถูกฟ้องในส่วนของประเทศทางกฎหมายที่ถูกนำมาใช้ในการฟ้องตบปากนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะการกระทำของฝ่ายผู้ถูกฟ้องไม่ว่าจะเป็นข้อหาหมิ่นประมาททำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง (Defamation) ข้อหาบุกรุกความเป็นส่วนตัว (Invasion of Privacy) การใช้กระบวนการพิจารณาของศาลไปในทางมิชอบ (Abuse of Process), การฟ้องเท็จ (Malicious Prosecution) ความผิดฐานสมคบกันเพื่อร่วมกันกระทำการทุจริต (Civil Conspiracy) และการแทรกแซงการทำสัญญาหรือความสัมพันธ์ทางธุรกิจอันมีลักษณะเป็นการละเมิด (tortious interference with contract or business relationships)²⁷ เป็นต้น

จากกรณีศึกษาในต่างประเทศลักษณะทั่วไปของการฟ้องตบปาก มีดังต่อไปนี้²⁸

²⁶ ““ปฏิบัติการตบปากด้วยกฎหมาย” เพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบ”, iLaw, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2559. <https://ilaw.or.th/node/4244> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562).

²⁷ Shannon Hartzler, “Protecting Informed Public Participation: Anti-Slapp Law and the Media Defendant,” *Valparaiso University Law Review*, 41 No.3 (2007): 1240.

²⁸ Ibid. p. 1241.

1) คดีที่บริษัทผู้เป็นเจ้าของโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งรับผิดชอบโครงการหรือได้รับเหมาจากรัฐได้ฟ้องคนในพื้นที่ (Homeowners) ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินการของบริษัทซึ่งอาจได้ยื่นคำร้องเรียนต่อหน่วยงานรัฐเพื่อคัดค้านโครงการพัฒนาเหล่านั้นแล้ว หรือ

2) การฟ้องปิดปากอาจเป็นกรณีเจ้าหน้าที่รัฐที่ได้ฟ้องพลเมืองของตนซึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมหรือการปฏิบัติหน้าที่ของพวกเขา หรือ

3) อาจเป็นกรณีที่กลุ่มผู้ประกอบการได้ฟ้ององค์กรสิ่งแวดล้อมที่ได้ออกมาต่อต้านกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือ

4) อาจเป็นที่กลุ่มบริษัทได้ฟ้องลูกค้าหรือคนงานของตนซึ่งได้แจ้งหรือรายงาน เกี่ยวกับความไม่ถูกต้องหรือการกระทำที่ผิดกฎหมายของบริษัท

จะเห็นได้ว่าการฟ้องตบปากถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในไทยและต่างประเทศดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นหากจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนบนพื้นที่ไซเบอร์และลดต้นทุนให้กับพลเมืองผู้ตื่นตัวให้กล้าแสดงออกใดๆ ต้องลดความเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีดังนั้นในหัวข้อสุดท้ายจะได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นสำคัญในบทความนี้

6. แนวทางส่งเสริมสิทธิพลเมืองเน็ตในการมีส่วนร่วมในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หลังการรัฐประหารในปี พ.ศ.2557 มีความตื่นตัวในการแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นสาธารณะซึ่งเป็นเวทีที่ภาคประชาสังคมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมล้วนมองเห็นปัญหาการฟ้องตบปากร่วมกันอย่างกว้างขวางและพยายามเสนอให้ปรับปรุงหรือออกมาตรการต่อต้านการฟ้องตบปากซึ่งแนวทางพัฒนาควรสร้างเป็นข้อเสนอในการต่อต้านการฟ้องร้องดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังต่อไปนี้

1) ปรับปรุงกฎหมายสาระบัญญัติเดิมที่เกี่ยวข้องโดยเพิ่มข้อความต่อไปนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 423 “ผู้ใดกล่าวข้อความแสดงความคิดเห็นหรือไขข่าวแพร่หลายโดยสุจริตในกิจการสาธารณะไม่ต้องรับผิดชอบใช้คำสินไหมทดแทน” ²⁹

²⁹ “การฟ้องคดีปิดปากเพื่อหยุดการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ: ถึงเวลาที่ประเทศไทยควรออกกฎหมาย Anti-

2) ปรับปรุงกฎหมายวิธีสบัญญัติเพื่อวางมาตรการป้องกันคดีความดังนี้ เมื่อบุคคลใดถูกดำเนินคดีแพ่งเพราะเหตุฟ้องตอบปากให้ยื่นคำขอต่อศาลยุติธรรมวินิจฉัยชี้ขาดในประเด็นกฎหมายเบื้องต้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 25 โดยไม่ต้องพิจารณาสืบพยานเพื่อให้จำนำคดีสั้นไปจากศาลโดยไม่เนิ่นช้า³⁰

3) ในกระบวนการยุติธรรมทางคดีอาญา ศาลที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องข้อหาหมิ่นประมาทควรตั้งประเด็นหลักไว้ที่เรื่อง “การติชมด้วยความเป็นธรรมตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 329(3)” หากเป็นเรื่องการใช้เสรีภาพในการติดตามตรวจสอบกิจกรรมสาธารณะ ศาลพึงยกฟ้องตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้องเลย³¹

4) มีมาตรการปกป้องคนที่ออกมาเปิดโปงหรือแสดงความเห็นโดยสุจริตต่อการคอร์รัปชัน

32

ยิ่งไปกว่านั้นหากประเทศไทยต้องการผลักดันนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีชุดกฎหมายไซเบอร์ที่คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ประกันความเป็นส่วนตัวในการสื่อสารและรักษาความมั่นคงไซเบอร์ที่ได้มาตรฐานสากล³³ ใน 12 ประเด็นนี้ ได้แก่

SLAPP Law หรือยัง?”, Mgronline, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2561,

<https://mgronline.com/south/detail/961000005321> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2562).

³⁰ “ชี้ผลฟ้องหมิ่นประมาทไม่ใช่แค่เซ็นเซอร์ตัวเองแต่เซ็นเซอร์การรับรู้สาธารณะด้วย”, Prachatai, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2559, <https://prachatai.com/journal/2016/06/66382> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2562).

³¹ “Anti-SLAPP Law,” anticorruption, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2560, <http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/152/5/Anti-SLAPP%20Law> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2562).

³² “Anti-SLAPP Laws: ส่งเสริมให้คนกล้าพูดกล้าตรวจสอบเรื่องของส่วนรวม”, isranews, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2559, <https://www.isranews.org/isranews-article/47730-slapp-laws.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2562).

³³ อ้างอิงตามกฎของสหภาพยุโรปที่ประเทศคู่ค้าเช่นสหรัฐอเมริกาลงนามรับรองปฏิบัติตามมาตรฐานเพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงตลาดสหภาพยุโรป กฎดังกล่าวคือ EU General Data Protection Regulation 2016 (EU GDPR) ซึ่งสหรัฐลงนามรับรองเป็นเอกสารทางกฎหมายชื่อ EU-US Data Privacy Shield ซึ่งพันธกรณีทั้งสองให้การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ประกันความเป็นส่วนตัว และรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ให้กับพลเมืองเน็ต โดยมาตรฐานนี้ยังสอดคล้องกับ Principle 6 ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวและข้อมูลส่วนบุคคลตามระบบกฎหมายอังกฤษที่มีหลายประเทศนำไปปรับใช้ภายใน เช่น สิงคโปร์ ฮ่องกง และประเทศในเครือจักรภพ

1) การรับรองสิทธิของบุคคลในยุคดิจิทัลโดยยืนยันสิทธิของพลเมืองเน็ตเป็นพื้นฐานก่อนที่จะให้รัฐหรือบริษัทที่มีอำนาจในการเข้าไปกักเก็บ ดักหรือประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล

2) การกำหนดนิยาม/องค์ประกอบว่าอะไร คือ สิทธิพลเมืองในยุคดิจิทัล ให้รายละเอียดว่าข้อมูลใดบ้างที่ได้รับการคุ้มครองหรือข้อมูลอันใดใดที่จะได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษจะต้องรักษาข้อมูลอะไรและข้อมูลอันใดใดพิเศษหรือบอกเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ของข้อมูลบางประเภทว่านำข้อมูลไปขายต่อให้บริษัทวิเคราะห์ข้อมูลทางการตลาดได้หรือไม่อย่างไร

3) การกำหนดหน้าที่ของผู้ควบคุมระบบ เนื่องจากผู้ที่จัดการข้อมูลทางเทคนิค คือ ผู้ประกอบการที่ได้ข้อมูลมาและอาจประมวลวิเคราะห์ผลจนได้รายงานต่างๆ แล้วส่งข้อมูลต่อดังนั้นการสร้างหน้าที่ให้เป็นผู้พิทักษ์สิทธิพลเมืองในยุคดิจิทัลจึงสำคัญยิ่ง

4) การประกันสิทธิของบุคคลของประชาชน/ผู้บริโภคในยุคดิจิทัล โดยการลงลึกในสิทธิย่อยๆ เช่น เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลต้อง “ยินยอม” ก่อนที่ผู้ประกอบการจะเอาข้อมูลไปใช้ประโยชน์หรือผู้ให้บริการต้องแจ้งเจ้าของข้อมูลว่าจะมีการเก็บข้อมูลส่วนบุคคลหรือสอดส่องการใช้งาน

5) การกำหนดขอบเขตและเงื่อนไขในการจัดเก็บข้อมูลส่วนบุคคลและสอดส่อง ระบุหน้าที่ให้ผู้ควบคุมข้อมูลจัดการโดยเชื่อมโยงกับสิทธิของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลมีกรอบวัตถุประสงค์ในการสอดส่องและเก็บข้อมูล ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล จัดเก็บข้อมูลไว้ที่ไหนประชาชนจะเข้าตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวเองได้หรือไม่

6) การกำหนดเงื่อนไขในการส่งข้อมูลไปให้บุคคลที่สามหรือข้ามพรมแดน ครอบคลุมกรณีผู้ที่จัดการข้อมูลรายแรกส่งต่อข้อมูลไปยังรัฐหรือส่งต่อไปยังหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศหรือการส่งข้อมูลจากผู้ประกอบการรายหนึ่งไปผู้ประกอบการรายอื่น

7) มาตรการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลจากการจารกรรมหรืออาชญากรรม หน่วยงานรัฐ/ผู้ประกอบการเก็บมีหน้าที่ป้องกันภัยจากการโจรกรรมของข้อมูลโดยอาชญากรหรือแม้แต่การจารกรรมข้อมูลโดยผู้ก่อการร้ายหรือหน่วยงานรัฐรวมไปถึงกรณีเกิดภัยพิบัติธรรมชาติด้วย

8) การกำหนดเงื่อนไขในการกักเก็บข้อมูล กำหนดขอบเขตระยะเวลาในการเก็บข้อมูล หากพ้นระยะเวลาที่กำหนดผู้ให้บริการสื่อสารหรือหน่วยงานที่เก็บกักข้อมูลไว้จะต้องทำลายข้อมูลเหล่านั้นเสียหรือไม่ส่งข้อมูลการใช้อินเทอร์เน็ตของประชาชนให้หน่วยงานความมั่นคงของรัฐโดยไม่มีหมายศาลสั่งมา

9) การปราบปรามอาชญากรรมป้องกันการก่อการร้ายหากมีการขอข้อมูลส่วนบุคคล เป้าหมายที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต้องยึดโยงกับกระบวนการยุติธรรมและต้องมีหมายศาลโดยข้ออ้างทั้งหลายจะต้องมีลักษณะเฉพาะเจาะจง กล่าวคือมีความเสี่ยงเกิดอาชญากรรมตามประมวลกฎหมายอาญาหมวดความมั่นคงแห่งรัฐ ความสงบสุข ชีวิต ทรัพย์สิน นั้นเอง มิใช่การใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยปราศจากการตรวจสอบจากศาลไร้กลไกคุ้มครองสิทธิทั้งหลาย

10) การสร้างกลไกหรือองค์กรในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลต้องตั้งองค์กรขึ้นตรวจตราหน่วยงาน/ผู้ประกอบการต่างๆ ให้ปฏิบัติตามกฎหมาย รับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิและออกมาตรการต่างๆ เพื่อบังคับผู้ประกอบการหรือหน่วยงานให้แก้ไขปัญหาเป็นตัวแทนประชาชนในการฟ้องบังคับคดีในศาล

11) การบังคับตามสิทธิโดยกำหนดมาตรการทางกฎหมายมหาชนและโทษทางอาญา ออกแบบกลไกในการเข้าไปตรวจสอบเพื่อระงับการละเมิดสิทธิ ปรับปรุงแก้ไขปัญหาก็หรือทำลายข้อมูลทั้งที่ดักเก็บหรือเก็บกักไว้โดยขัดกับกฎหมายหรือผิดสัญญาที่ตกลงไว้กับผู้ให้บริการทั้งหลาย มีการกำหนดบทลงโทษทางอาญาและมีมาตรการบังคับให้ยุติการส่งข้อมูลหรือทำลายข้อมูลทิ้งเสียเพื่อป้องกันการนำข้อมูลไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต

12) การสร้างช่องทางรับเรื่องราวร้องทุกข์และกลไกเยียวยาสิทธิให้ประชาชน เนื่องจากผู้ให้บริการคนเดียวอาจมีอำนาจต่อรองน้อยกว่าบริษัทหรือหน่วยงานรัฐที่เก็บข้อมูลของตนไว้ จึงต้องสร้างกลไกที่รับปัญหาของประชาชนเพื่อนำไปสู่การหามาตรการเยียวยาอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้การสร้างหลักประกันพื้นฐานอื่นๆ เกี่ยวกับสิทธิในการรวมกลุ่มเป็นสหภาพตั้งสมาคม เสรีภาพในการชุมนุมและสิทธิในความเป็นส่วนตัวได้รับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งบนพื้นที่ไซเบอร์และในโลกกายภาพก็เป็นสิ่งที่รัฐไทยต้องพยายามปรับปรุงต่อไปเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจให้ประชาชนทั่วไปกล้าที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกเพื่อเรียกร้องสิทธิในฐานะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

References

- ““ปฏิบัติการตบปากด้วยกฎหมาย” เพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบ,” [“Strategic Lawsuit Against People Participation” for avoiding Check&Balance]. iLaw. Accessed May 24, 2019. <https://ilaw.or.th/node/4244>. (in Thai)
- “Anti-SLAPP Law.” [Anti-SLAPP Law]. Anticorruption Organization of Thailand, Accessed May 24, 2019. <http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/152/5/Anti-SLAPP%20Law>. (in Thai)
- “Anti-SLAPP Laws: ส่งเสริมให้คนกล้าพูดกล้าตรวจสอบเรื่องของส่วนรวม.” [Anti-SLAPP Laws: encouraging people to speak about common interest issues]. Isranews. Accessed May 24, 2019. <https://www.isranews.org/isranews-article/47730-slapp-laws.html>. (in Thai)
- “Spain: New counter-terrorism proposals would infringe basic human rights.” AMNESTY INTERNATIONAL. Accessed February 10, 2019. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/02/spain-new-counter-terrorism-proposals-would-infringe-basic-human-rights/>.
- “UN rights experts urge Spain to reject legal reform projects.” JURIST. Accessed February 23, 2019. <http://jurist.org/paperchase/2015/02/un-rights-experts-urge-spain-to-reject-legal-reform-projects.php>.
- “เอกชนขอมีส่วนร่วมออกม.ลูก จับตาดั้งบอร์ดไซเบอร์-คุ้มครองข้อมูล.” [Private Sector plead for participation in drafting subsequence laws, keep looking on setting up a new board on Cybersecurity and Personal Data Protection]. Prachachat Online. Accessed February 28, 2019. <https://www.prachachat.net/ict/news-295457>. (in Thai)
- “การฟ้องคดีปิดปากเพื่อหยุดการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ: ถึงเวลาที่ประเทศไทยควรออกกฎหมาย Anti- SLAPP Law หรือยัง?,” [Strategic Lawsuit Against People

Participation: Is it time for Thailand to launching the Anti-SLAPP Law?].

Mgronline. Accessed May 24, 2019.

<https://mgronline.com/south/detail/961000005321>. (in Thai)

“การฟ้องหมิ่นประมาท: จุดสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์ส่วนรวม,” [Defame:

The balance between personal and common interest]. Thailand

Development and Research Institute. Accessed May 24, 2019.

<https://tdri.or.th/2016/06/trf-antislapplaw/>. (in Thai)

“ขู่ฟ้องตั้งฉายา “หมู่บ้านป่าเหว่ง” เชิงดอยสุเทพ-ปุย.” [Threaten to launch a lawsuit the

one who name “Deforested Village” nearby Suthep-Pui Mountain]. Thai PBS

NEWS. Accessed May 24, 2019. <https://news.thaipbs.or.th/content/271396>.

(in Thai)

“ชี้ผลฟ้องหมิ่นประมาทไม่ใช่แค่เซ็นเซอร์ตัวเองแต่เซ็นเซอร์การรับรู้สาธารณะด้วย.” [The

consequence of defame case are not just self-censorship but also censoring

public perception]. Prachatai. Accessed May 24, 2019.

<https://prachatai.com/journal/2016/06/66382>. (in Thai)

“ประกาศเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ เรื่องช่องทางสื่อสารอย่างเป็นทางการ.”

[Declaration of Begging for Doi Suthep Mountain Network on official

communication channel]. Facebook. Accessed May 25, 2019.

<https://www.facebook.com/lovedoisuthep/photos/a.237478120337539.1073741829.237243290361022/279279542824063/?type=3&theater>. (in Thai)

“ภูเก็ตวาน คดีบรรทัดฐานของเสรีภาพสื่อกับมาตรา 14(1),” [Phuketwan, a precedent

case on freedom of expression of the press and section 14(1) of Cybercrime

Act]. iLaw. Accessed May 24, 2019.

<https://freedom.ilaw.or.th/computerrelatedcrimechargeonphuketwan>. (in

Thai)

“ลุ้น! ปมสร้างบ้านพักตุลาการ ยุติหรือไม่ จ่อนำเข้าที่ประชุม.” [Cheer! The decision on

Judicial House construction, Hold or Move on, prepare for the meeting].

Thairathnews. Accessed May 24, 2019.

https://www.thairath.co.th/content/1248819#cxrecs_s. (in Thai)

Águeda, Pedro. “Spain: New list of terrorists according to PP and PSOE penal code reform.” X-PRESSED. Accessed February 3, 2019. http://www.x-pressed.org/?xpd_article=spain-new-list-of-terrorists-according-to-pp-and-soe-penal-code-reform.

Apinya Rattanamongkolsas. “กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดัน.” [Beneficial Group and Pressure Group]. *เอกสารการสอนชุดวิชาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน่วยที่ ๑๒ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. [Reading Material on Thai Political Institute and Process, Unit 12, Political Science Department, Sukhothai Thammathirat University]. Bangkok: University Press Sukhothai Thammathirat University, 2004. (in Thai)

Arnant Kanchanaphandhu. *พลวัตรในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย*. [Dynamic of resource management: Paradigms and Policy]. Bangkok: Thailand Research Fund, 2001. (in Thai)

Boghosian, Heidi. *Spying on Democracy: Government Surveillance, Corporate Power and Public Resistance*. San Francisco: City Lights Books, 2013.

Hartzler, Shannon. “Protecting Informed Public Participation: Anti-Slapp Law and the Media Defendant.” *Valparaiso University Law Review*, 41 No.3 (2007).

International Governmental Forum (IGF) and Internet Rights and Principles Coalition. *The Charter of Human Rights and Principles for the Internet: UN Internet Governance Forum*. 2014.

Kridsada Boonchai. *ประชาสังคม: พื้นที่สาธารณะที่ประชาชนจัดการกันเอง*. [Civil Society: Public Space for People Autonomous]. Bangkok: Anonymous, 1999. (in Thai)

Theerawat Kwanchai and Alisa Bindusa. “SLAPP: ปฏิบัติการปิดปากคนด้วยกฎหมาย,” [SLAPP: Strategic Lawsuit against People Participation]. Prachatai. Accessed May 25, 2019. <https://prachatai.com/journal/2018/04/76554>. (in Thai)

UN General Assembly. *Universal Declaration of Human Rights*. New York: 1945.

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). “Press Release of Human rights experts.” UN. Accessed February 23, 2019.

<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15597&LangID=E>>.

UN. *GA Res.2997*. New York: 1972.

United Nations. *Charter of the United Nations*. New York: 1945.

United Nations. *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*. Stockholm: 1972.